

Ranbmærknngner til Morsøs Historie.

Af AUGUST F. SCHMIDT

1.

NAVNET TØVING. Alle Stednavneforskere er enige om, at *Ing-Navnene* hører til de ældste Stednavne, sandsynligvis ældre end vor Tidsregnings Begyndelse. Disse er da ogsaa ofte dunkle og svære at tolke. Rimeligvis foreligger der ogsaa oprindelig flere Typer, der nu er lydligt sammenfaldet i Endelsen *ing(e)*. En Del af Navnene har I-Omlyd: Helsing (af Hals), Grevinge (af Grav), Hørning (af Horn), Tørning (af Tom), Tøfting (af Toft), medens andre ikke har det: Torning, Tofting, Kolding, Balling. En hel Del har en ganske anden Oprindelse, som Fjaltring (af Fjalter-Vang), Alling (af Aa-Lænde), Sjørring og Dissing (af Ende: Søens og Digets Ende).

Landsbynavnet *Tøving* i Galtrup Sogn (Morsø Nørre Herred) er antagelig et ing-Navn med I-Omlyd, hvorfor det vil være rimeligt at tolke det af *Toft*. *Tøving* (1371 *Thøwing*) betyder efter denne Forklaring ”Toftbyen” eller et Omraade, der har været henlagt til Toft. Den samme Tolkning passer ogsaa til Navnet *Tøfting*.

Den foreslaaede Tolkning af *Tøving* kan sikkert forsuares sprogligt, og andre Grunde taler heller ikke imod den. Byen har sin Plads mellem unge Byer: Galtrup og Ullerup, medens den ældre Bebyggelse Bjærgby findes tæt Nord herfor. Paa det højtliggende, frodige Land er her i Oldtiden blevet grundlagt en Landsby paa en Toftemark. Denne By fik en Endelse, som den blev ene om i Morsø Nørre Herred. *Tøving* hører uden Tvivl til det *ungste* Lag indenfor ing-Byerne, men Byen er dog ældre end *Dissing* ved Dragstrup Vig; thi denne lille Landsby er ikke en ægte ing-By, men har Navn efter sin Be liggendhed ved Enden af et Dige (1433 Digisænde).

De øvrige Byer af den gamle Type paa Mors er Tæbring, Ørding og Tissinghuse. Forledet i Ørding er muligvis det gamle Ord: ”Ør”, der betyder Grus. Tæbring og Tissing har ogsaa Naturord i Forledet; deres Tolkning har man endnu ikke kunnet give, men det kommer nok, ligesom *Tøving* nu forhaabentlig er forklaret.

*

2.

Bemærkning om Nykøbings Oprindelse. I en Artikel i Jyllandsposten ^{27/7} 1930 gav *Søren Vasegaard* en Oversigt over *Nykøbings Historie*. Indledningsvis omtalte han, at han havde en lønlig Mistanke om, at der var noget uopklaret i Morsø Købstads Tilblivelseshistorie; ”thi alene dette at lægge en By helt *udenfor* Alfarvej ser mærkeligt ud. Alfarvej gik jo nemlig i gammel Tid slet ikke over Venner og Vettels (Navnet paa de to Landsbyer, paa hvis Grund Nyköping opstod), men over det gamle Færgested nogle Kilometer sydligere, paa det snævreste Sted i Sallingsund, der hvor nu Automobilfærgestedet er, og hvor i gamle Dage de to Færgestroer ”Pinen” og ”Plagen” laa overfor hinanden. Hvis der overhovedet noget Steds

kan tales om ”Oldtidsveje”, saa findes de her i en Maalestok, som ”slaar” alt, hvad der endnu er bevaret af den Slags i Danmark. Enhver, der har set den Hulvej, som er slidt i Morsø Bakker – ”Legind Bjerger” - ned mod Færgestedet, vil være ganske paa det rene med, at i Sammenligning med denne er Nyköping en ren ”Aarsunge”, som Øens Historieskriver *Marius Dahlsgaard* udtrykker sig ¹⁾. Det skulde derfor være mærkeligt, om der ikke her i den tidligere Middelalder har været en ”Købing” i Lighed med, hvad der opstod saa mange andre Steder, hvor Overfartssteder bragte Folketrækket til Standsning. Var det saa ikke tænkeligt, at der ved Foden af Legind Bjerger oprindelig har ligget et ”Gammelköping”? Og at det af en eller anden uopklaret Grund er blevet nedlagt eller flyttet til det ”nye Købing”?

Theorien om, at det ældste Nyköping skulde have ligget ved Foden af Legind Bjerger, kan sikkert ikke opretholdes. Den væsentligste Grund, der kan anvendes imod Vasegaards Betragtning, er, at de topografiske Forhold ved Sallingsund forbyder Anlæget af en Bebyggelse af nogen Størrelse her. Selv om der er en nogenlunde bred Strand nedenfor Bjergene, er den dog for smal til, at der har kunnet ligge en selv aldrig saa beskedne By her. Rigtignok var mange af de tidligere Strandkøbinge ikke store, men de skulde dog nødvendigvis have mere Plads til Landsiderne end Terrænet ved ”Plagen” kan afgive. Det maa endvidere huskes, at Strandbredden i Middelalderen har været smallere ved Legind Bjerger end den er nu, idet Landet her (som i det nordlige Jylland i det hele taget) siden den Tid har *hævet* sig. Sallingsund har altsaa dengang været bredere end det er nu til Dags. Det højeste, der kan antages at have været af Bebyggelse paa Forstranden ved Sundets smalleste Sted, har været en Række Boder eller Skure (jfr. *Jørshby*, der har faaet Navn efter en saadan ”Bebyggelse”), hvor Folk har kunnet opholde sig i Fiskesæsonen. Naturligvis har der altid været et Bedested her ved Overfarten; thi de rejsende har jo skullet have et Tag at gaa under for saa mange Aarsagers Skyld. At Overfarten til alle Tider har fundet Sted ved ”Plagen” og ”Pinen” kan forklares ud fra de topografiske Forhold. Oldtidsvejene inde fra Mors har i de aarle Tider ført fra Bjergene ind over gamle Hedesletter med tør Bund, dels ned til Egnen ved Glomstrup Vig, dels op til Sydysten af Dragstrup Vig. Da Tilstandene efterhaanden udviklede sig og der kunde blive Anledning til at grundlægge en Købing paa Mors, kunde Pladsen ikke vel være blevet heldigere valgt end dér, hvor *Nykøbing* nu ligger. Her ved *Vettels*, *Venner* og *Rolstrup* med deres fælles Kirke var en ideel Plads for en Købstad, selv om der var nogle Kilometer ned til det gamle Overfartssted over Sundet. Her stak de nukaldte Landtanger: *Refshammer* og *Ørodde* saa meget ud i Fjorden, at de kunde skærme og give Læ til en

⁰ Historisk Aarboeg for Mors 1923, 5.

Baadehavn. Her flød *Rolstrup Aa* ud i det salte Vand; der var altsaa let Adgang til *ferskt Vand*, hvilket var af stor Betydning, naar der skulde tænkes paa Anlæg af et Bykvarter. Nykøbing er rimeligvis fremstaaet engang i det 13. Aarhundrede paa den Holm, som udgør Byens centrale Del. *Navnet* paa Købstaden maa vel være fremstaaet for at vise Modsætningen til de *gamle*, nedlagte Landsbyer, som nu blev opslugt af Nykøbing (*nova caritas* som den benævnes 1299), der blev Stedet, hvor de *købende* Folk havde Bopæl og handlede med den boende Mand, Bonden, inde fra Øens Landsbyer. - Tiden har vist, at Erik Menved ikke kunde have valgt med større Forstand end han gjorde, da han i 1299 gav Bebyggelsen paa de gamle Landsbyers Jorder bag Refshammer og Ørodde Købstadrettigheder. - De moderne Veje, der nu fører ud fra Nykøbing, følger ikke i stor Udstrækning de Linjer, som Oldtidens Veje fulgte. Den eneste Vej, hvis Leje omtrent maa være den samme, er den, der fører fra Købstaden ned til "Plagen", Oldtidsoverfartsstedet ved Sallingsund. Hernede har ikke kunnet blive Plads til noget "Gammelkøbing", og jeg tror derfor ikke, der er noget uopklaret af Betydning i Morsø Købstads Tilblivelseshistorie.

*

3.

Nykøbing Marklov. Den *ældste* af Landets Købstadsmarklove er fra *Nykøbing M.* Den er fra 1460 og giver et lille Indblik i middelalderlige Forhold. Det var Kong Christian I, der i dette Stadfæstelses brev gav Nykøbing Ejendomsjord udenfor Byen samt paa den nu nedlagte Landsby Vettels' Mark. Ingen Bymand maatte efter Stadfæstelsen sælge af Marken, der stadig skulde høre til Byen Slægt efter Slægt. Hovedparten af Vedtægtsbrevet, der af Poul Bjerger og Thyge J. Søegaard er udgivet i Danske Vider og Vedtægter II, 39, handler om Forbudet mod at ændre ved den i 1460 givne Bestemmelse. Kun et enkelt Afsnit af den kortfattede Markvedtægt handler om et andet Emne. Partiet lyder saaledes i vor Tids Retskrivning:

"Item har nogen Mand pløjet Hedejord eller villet pløje, da bør hannem at nyde den Jord saa længe, hun vorder *røden*, som er et Aar, eller og saa længe, han vil bruge den Jord med Korn eller Gødning, men lægger den Jord ud et Aar uden Korn eller Gødning, da maa den Mand, som næst kommer, nytte den Jord med Korn og Gødning, som forskrevet staar, dog gør hannem Fyldest for et Aars Pløjning, den, som pløjede. Item skal ingen Mand pløje mere ved anden Mands Engs Ende end en Plov lang, saa at hans Korn og Grønjord bliver uskadt."

I det citerede Afsnit lærer vi en Bestemmelse at kende om Jordens Dyrkning og Gødningens Anvendelse saa tidlig som i 1460. Man erfarer af det, at man da var velkendt med at pløje Hedejord, der skulde henligge som Pløjeland et Aarstid. "Hun vorder *røden*" maa vel betyde den Tid, det tager for pløjet Grønjord at blive forraadnet til Muld ("som er et Aar"), med mindre *røden* her har Betydningen: "pløjet første Gang", hvilken Tolkning ogsaa kan passe paa Tekststedet. Ordet *røde* betyder nemlig "pløjet første Gang". Man tør dog tro, at den første Forklaring maa være den, vi skal holde os til for Nykøbing Marklovs Vedkommende. - Endvidere lærer Tekststykket

os om, at man mellem hver By mands Lod i Marken skulde have en *Forager* saa bred, at man med Hest og Plov kunde vende paa den uden at fortrædige Naboens Korn og Grønjord. Paa denne Maade maa sidste Sætning forstaaes. Man var i 1460 paa Mors klar over Gødningens Betydning, siden man har en udtrykkelig Bestemmelse om Gødning og Formuldning af Grønjord. Om dette Emne er vort Kendskab fra Oldtid og Middelalder i øvrigt meget ringe, da skriftlige Overleveringer herom fattes - med Undtagelse netop af Oplysningen fra Nykøbing Marklov. Derfor har vi agrarhistorisk set Grund til at være glad for, at den lille Bestemmelse er blevet dikteret ind i Stadfæstelsesbrevet eller Markforordningen af 1460 fra Morsø Købstad.

*

4.

Navnet Skammel. Folkevisen om Ebbe Skammelsøn hører til det ypperste, vor Middelalderdigtning har at opvise. Af Indledningslinjen: "Skammel han bor sig nør i Thy" ses det, at Visen har Tilknytning til *Thy*. Dette er uden Tvivl historisk rigtigt. Og der gives et sprogligt Middel til at bestemme Visens Hjemsted. Det er Personnavnet *Skammel*. Et Blik paa de Personer af Navnet *Skammel*, som *Axel Olrik* kunde finde, da han i Hovedværket: "Danmarks gamle Folkeviser" Nr. 354 (Bind II, 1896) skrev en meget omfattende Skildring af Ebbe Skammelsøn-Visen, viser med slaaende Klarhed Skammelnavnets nordvestjydske Hjemsted. Han fremdrager fra middelalderlige Kildeskrifter Navnet fra Aalborghus, Læsø, Mors, Nissum Fjord-Eggen og fra Ribe-Eggen. I Dueholms Diplomatarium 1438-1481 findes fra Mors Bøndernavnene Skamels Poelsen og Per Skammelssen. Olrik føjer til, at Navnet *Skammel* i *Thy* er bevaret indtil vore Dage som Efternavnet *Skammelsen*, maaske paavirket af Folkevisen. Til *Axel Olriks* Navneliste kan føjes flere Eksempler fra Mors. I en Præsteansættelse fra Sejerslev fra 1659 træffer man Manden Per *Skammelsen* i Skærbæk paa Nordmors. Og i Brev af ¹⁴/₇ 1943 oplyser Personalhistorikeren, Pastor *P. Filtenborg* i Fole (der er Morsingbo), at Degnen i Sejerslev, Mathias Olesen Nyebye (1797-1863) havde en Datter Sidsel Marie Nyebye (født 1833), som var gift med Husmand Anders Nielsen *Skammelsen* i Skrandrup i Sejerslev Sogn. Han anfører endvidere *Skammel Larsen* af Galtrupgaard, død ⁴/₁₀ 1763, 81 Aar. Han har sikkert været Forpagter af Galtrupgaard. Else *Skammelsdatter* fra Galtrupgaard stod Fadder hos Degnen i 1747 (jfr. Morsø Folkeblad ⁶/₂ 1945). *Skammelslægten* fra *Thy* menes at være beslægtet med Strangesønnerne, hvortil Niels Ebbesen hørte. Hans Slægtninge havde Tilknytning til *Rolstrup*, *Jølbygaard* og *Frøslevgaard*. Man ved vist ikke noget om en nulevende Efterslægt af Niels Ebbesens Sønner, men til Gengæld nedstammer i Tusindvis af Morsingboer fra Niels Ebbesens til Brødre *Eluf* og *Strange* og derved ogsaa, iflg. de gamle Slægtstraditioner, fra *Ebbe Skammelsen*. Navnet *Skammel*, der som nævnt overvejende optræder i Nørrejylland, anses af *Olrik* for en jydsk Omdannelse af *Skalmi*, ligesom Landsbynavnet *Selnæs* (vel egentlig "Sælernes Næs") er blevet til *Sennels*. I Hovedværket om vor tidligere Navnegivning: Danmarks gamle Personnavne (ved Marius Kristensen, Gunnar

Knudsen og Richard Hornby), 8. Hæfte, 1944, Sp. 1252-53, forklares Skammel imidlertid som en Navnedannelse af *Skamm-*, der betyder ”kort”, eller af en konstrueret Form *Skammel* eller et *Skamm-hals*. Formen Skammels, der forekommer et Par Gange, kunde støtte den sidste Antagelse. I saa Fald maa Skammel være en Nydannelse efter Patronymikonsformen Skammeken. I Personnavneværket er fremdraget et stort Antal Eksempler paa Navnet Skammel, der dog i nærværende Meddelelse er blevet øget med et Par morslandske Vidnesbyrd. Digtningen om Ebbe Skammelsøn fra Thy er fra o. Aar 1263, senest fra o. 1300.

*

5.

Kapellet ved Øster Assels Kirke. 1693 oplyses det, at ”Kapellet” ved *Øster Assels Kirke* paa vestre Side tækkedes med Fjæl, og i Biskop Jens Bircherods Dagbøger (Molbechs Udgave, 541) fra ¹⁶/₁₀ 1708 oplyses, at der ved Kirken staar et gammelt, saare brøstfældigt Kapel. Dette havde baade den forrige og den daværende Præst ofte indgivet Ansøgning om at faa nedrevet, efterdi der intet var henlagt til dets Vedligeholdelse af de Folk, der i forrige Tider havde ladet deres Begravelser indrette neden under Kapellets Gulv. Hertil kom, at Kirken ikke kunde ”formaae denne unyttige Udbygnings Conservation (dvs.: Vedligeholdelse) at bekoste”. Her maa ved Kirken forstaaes Kirkens Ejer. Bircherod havde altid anset det for usandsynligt, at man kunde komme saa vidt som at give Tilladelse til Kapellets Fjernelse, idet han ikke gerne vilde se Kirkens Bygning gjort mindre, eller at der skulde blive foretaget Indgreb i dens arkitektoniske Udformning. Men da nu Sognepræsten i *Øster Assels, Mads Jacobsen Brunov*, havde indsendt en Skrivelse til Biskoppen om selve Kirkens store Brøst og Bygfældighed, til hvis Reparation de forhaandenværende meget ringe Midler ikke kunde forslaa, besluttede Jens Bircherod i Overensstemmelse med de herskende Love at give Tilladelse til at lade Kapellet nedbryde. Man maatte dog, inden der blev skredet til Handling, ved Tinglysning erkyndige sig om, at ingen af de i Kapellet begravede Folk havde Arvinger eller Udarvinger, der endnu var i Live, og som kunde have Lyst til at bekoste det istandsat. Dersom ingen saadanne fandtes, maatte Kapellet blive fjernet. Saaledes gik det ogsaa til; thi 24. April 1709 akkorderede Murrer Tord Kiølsden om at nedbryde Kapellet, baade Mur, Bly og Tømmer (Danmarks Kirker, Thisted Amt 2, 1942, S. 903). Siden har der ved *Ø. Assels Kirke* kun været den tidligere aabne Begravelse i Kirkens hvælvede Taarnrum, der nu er Vaabenhus. I denne Begravelse hvilede nogle af Kirkens Præster. - Det var godt, Biskop Bircherod indføjede i sin Dagbog for 16. Oktober 1708 Oplysningerne om Kapellet i *Øster Assels*; thi næppe to Maaneder senere, den 6. December, afgik han ved Døden. Den forrige Præst, Bircherod omtaler, var Hr. *Gravers Christensen*, der var Præst i *Ø. og V. Assels* 1672-1708. Han blev begravet 25. Januar 1708. Allerede 20. Febr. samme Aar var hans Efterfølger i Embedet, Hr. Mads Brunow, udnævnt. Man kan forstaa, at Pastor Brunow hurtigt har sat sig i Forbindelse med Biskoppen for at faa sin Hovedkirke sat i Stand og for at faa Lov til at faa Kapellet fjernet. Begge Dele lykkedes for den nye Præst,

der var her i Morslands to sydligste Sogne til sin Død 18. November 1718. Flere Sagn er knyttet til Mads Brunow, der mentes at kunne mane. Man kan gaa ud fra, at en af Biskop Bircherods sidste Embedshandlinger har været at give Tilladelse til Nedrivningen af Kapellet ved *Øster Assels Kirke*.

*

6.

von Post'erne til Glomstrup. I 1693 fik Herregaarden *Glomstrup* i Hvidbjerg Sogn paa Sydmors en ny Ejer, idet Ritmester Georg Arnold von Post købte den prægtigt beliggende Gaard. Denne Mand ejede ogsaa Herresædet Lügda eller Luegda i Hannover. Han var født 1638 og kom til Danmark 1670 med ”de mønsterske Tropper” (rimeligvis Tropper fra Münster i Westfalen). Han blev Ritmester i Wedels danske Rytteriregiment, tog sin Afsked 1683 og købte saa ti Aar senere Glomstrup, som han ejede til sin Død 1708 (begravet ¹¹/₃ 1708). Glomstrup havde o. 1700 28 Tdr. Hartkorn. Georg von Post blev gift med Helvig Brockenhuus, Datter af Siwert Brockenhuus og Hustru Helvig Sandberg til *Ullerup* paa Nordmors. Helvig Sandberg havde købt Ullerup 1642. Inden 1685 havde hun sammen med sin Mand afhændet dette Gods. Det var en af vore fineste Adelsslægter, Georg von Post blev indgiftet i, da han blev viet til Helvig Brockenhuus. Hun overlevede sin Mand i tyve Aar, idet hun døde 1728 og blev begravet dette Aars 4. Juni i *Hvidbjerg Kirke*. Et Par Aar før sin Død, i 1726, overdrog Helvig von Post Glomstrup til Sønnen Christian Seefeld von Post, født 1690. Han afhændede Gaarden 1734 til Kammerjunker F. Chr. Klingenberg. Chr. v. Post blev ¹⁴/₁₀ 1718 gift med Mette Elsebeth Lassen (Lasson), født 1698, Datter af Pastor Laurs Thøgersen Lassen i *Karby*. Chr. Seefeld v. Post gik det tilbage for her i Livet. Han døde 74 Aar gl. i 1765 i *Rested*, hvor han blev begravet 11. April nævnte Aar. I en Indberetning om adelige Familier paa Sydmors, skrevet 10. April 1748 i *Karby* af Pastor P. H. Brøchner, hedder det om *Rested Sogn*: ”I et lidet Sted udi *Sindbjerg* boer Christian von Post, som er en gammel Mand og i en maadelig Tilstand. Hans Fader var Georg Arnold von Post, Ritmester, som kom her ind med de Mønsterske Tropper, antog den Lutherske Religion og befriede (ægtede) Fru Helvig Brockenhuus, der paa fædrene Side var af de Brockenhuus'er og paa mødrene Side af de Sandberg'er. Sine Sønner holdt Velbemeldte Junker Christian von Post til Deres Kongl. Maysts. (d. v. s. Christian VI) Krigstieneste . . . .“ Af Brøchners Oplysninger erfarer man, at Chr. v. Post ikke har ejet *Sindbjerggaard*, men en lille Ejendom, maaske kun et Hus i *Sindbjerg*. Naar der i *Hardsyssels Aarbog* 1939, 47, oplyses, at han har ejet *Sindbjerggaard*, er dette ikke rigtigt. Gennem Familietradition el. lign, kan den Overlevering have sat sig fast, at baade Georg og Chr. v. Post har ejet begge Gaarde *Glomstrup* og *Sindbjerggaard*. Det er dog kun den førstnævnte af Gaardene, der har været i Posternes Eje. - I Chr. Posts og Mette Elsebeth Lassens Ægteskab fødtes to Døtre og tre, maaske fire Sønner. En af Døtrene, Helle Trolle Post, blev født 1720 paa *Glomstrup*, og 1747 blev hun i *Redsted* gift med Fuldmægtig Jørgen Andreassen Lange, f. c. 1717. Han blev senere Birke foged for Overgaard Birk ved Mariager.

Helle Trolle Post døde allerede 1753. Hun fødte to Maaneder efter sit Bryllup med Jørgen Lange i 1747 Sønnen Laurids Lasson Jørgenssøn Lange, der senere blev Ejer af den vidtstrakte Hedeherregaard Nørre Karstoft i Skarrild Sogn ved Herning. Helle Posts ældre Søster Ulriche Hedevig Christiansdatter von Post, f. 1719, blev 1738 gift i *Hundborg* Kirke med Pastor Hans Gjerdrum, der var Præst til *Ljørslev-Ørding* paa Mors i Tiden 1720-43. G. Th. Gravesen har skrevet nærmere om han i sin Bog: "Bidrag til Ljørslev og Ørding Sognes Historie" (1928). Post-Slægstens yngre Slægtled blev spredt rundt i Landet. Det var ikke en Adelsfamilie, der kom til at sætte dybe Spor paa Mors, men derfor er det jo alligevel rart nok at vide Besked om den.

*

7.

En Nidstang i Nykøbing M. I 1787 blev der oprettet et Distrikts-Kirurgikat i Nykøbing, under hvilket Mors og Refs Herred hørte. Og den 12. Oktober 1787 blev dette Embede besat med Lægen *Johan Christian Schwartz*. Hans aarlige Løn var 150 Rdlr. Hans Rygte levede længe i *Nykøbing* paa Grund af den Strid, han havde med Byfogden, Raadmand Spliid. Om denne Strid er der givet udførlige Oplysninger i Chr. Villads Christensens Bog om Nykøbing (1902), 153 f. Om Schwartz fortalte Traditionen senere, at han for at haane en Nabo havde rejst en veritabel *Nidstang*, et Dødningehoved, der kiggede op over det Plankeværk, som skilte deres Haver ad. Om dette Træk melder Retsprotokollen dog intet, men ellers nok om Schwartz' Stridbarhed. En Nidstang (Ordet er kendt fra Oldnordisk) var en Stang med et afhugget *Hestehoved* paa, rejst som (Trolddoms-) Middel til at skade, bringe Ulykke over den Person, mod hvem Hovedets opspærrede Gab var vendt. Fra *Vedskølle* paa Sjælland er optegnet et Sagn om en Nidstang, der med sit Hestehoved paa skulde have været rejst midt i Landsbyen *Tjæreby*. Handlingen blev dog forpurret. Det kan ikke nægtes, at dette Sagn staar ret isoleret i dansk Overlevering. Tør vi stole paa, at Sagnet er ægte, staar vi overfor en Lokalisering af en Sagntype, der ellers synes at tilhøre norrøn Tradition. Den nærmeste Parallel til Vedskøllesagnet saa vel som til den af Nykøbingkirurgen J. C. Schwartz rejste Nidstang findes i *Saks* Danesagn fra o. Aar 1200. Her fortælles i Beretningen om Erik den Maalspage (vistnok efter norrøn Tradition), hvorledes Grep og hans Troldmand paa *Læsø* skar Hovedet af en Hest og stillede det med opspærret Gab paa en Stage for at bortskræmme Erik og hans Mænd; men Erik fremsagde en Forbandelsesformular, der bevirkede, at Hovedet faldt af Stangen, som styrtede om og slog Mærkesmanden ihjel. Fælles for Beretningen hos Saks og den fra Vedskølle er, at en Nidstang med Hestehoved bliver til Skade for Ophavsmændene. Sikkert er det, at Nidstænger med Hestehoveder (jfr. ogsaa Egils Saga, Kapitel 57) fortjener Opmærksomhed, fordi selve denne Skik er en Sideform af de mere spøgefulde, børneskræmmende Julebukkestænger med paasatte kunstigt efterlavede Dyrehoveder. Forøvrigt kendes Julebukkestang med Hoved af død Hest fra England saa sent som o. Aar 1800²). Naar Kirurgen Schwartz i

Nykøbing rejste en Nidstang, har det ikke været for blot at skræmme Naboen, men sikkert endnu mere for at ærgre og haane ham. Da den gammelnordiske, barbariske Hestehovedskik som nævnt er meget lidt kendt i dansk Tradition (H. F. Feilberg har saaledes intet om Nidstang i sin Ordbog over jydsk Almuesmaal), er der Mulighed for, at Læge Schwartz kan have kendt den fra Saks Krønike, og saa i sin Finderglæde fundet en saadan Skikkelse passende at opstille ved Naboen Plankeværk, saa den kunde ses over dette og harme og gyse Manden og hans Husfolk hinsides Ejendoms skellet. Her har den grinende Hestekæft i Maaneskinsaftener kunnet gøre et tilpas ræddeligt Indtryk. Og det er jo tydeligt nok, at man mangfoldige Aar senere har erindret Lægens Nidstang, der ved sin Særegenhed har haft Betingelser for at blive husket. Og med denne faar ogsaa Mors sin Plads i en Fremstilling af Nidstængernes Historie, hvis en saadan engang bliver skrevet.

*

8.

Hund Sø. En Overgang i forrige Aarhundrede blev der lagt særlig Vægt paa at udtørre Søer for derved at indvinde Græsland. Herved blev ganske vist mange Steder indvundet meget fortrinligt Land til Udnyttelse, men mange skønne Landskabspartier blev derved ogsaa ødelagt. Æstetisk indstillede Beskuere af vort Land har da ogsaa undertiden raset over Udtørningsmanien uden at tænke over, hvor meget der ved Udtørringen blev indvundet til økonomisk Gavn, ligesom Sænkningen af en Sø's Vandstand i al Almindelighed kunde være til Nytte for Markdræningen i Egnen. Undertiden mislykkedes Soudtørringer. Penge og spildt Arbejdskraft og Ødelæggelse af landskabelig Skønhed blev det eneste, man opnaaede. - Landbrugerne paa Nordmors var svært heldige med deres Udtørring af *Hund Sø*, der ligger i Grænselandet mellem Ejerslev og Sejerslev Sogne. Søen var ca. 115 ha (o. 220 Tdr. Ld.), hvoraf de 56 ha hørte til Sejerslev Sogn. I 1868 tog man fat paa Udtørringen af *Hund Sø*. Med forholdsvis ringe Bekostning blev Søen tørlagt. De tilgrænsende Lodsejere paatog sig Arbejdet. Udtørringen skete ved, at man gravede en almindelig Kanal fra Søens laveste Punkt og Øst paa til Limfjorden. Arbejdet blev tilendebragt paa mindre end et Aar. Lodsejerne indvandt ved Søens Udtørring et ualmindeligt værdifuldt Aktiv. - Det er et ret ejendommeligt Landskab, man nu ser, hvor fordem Hundsø havde sit Vandspejl. Herregaarden *Sø* havde Fiskeri- og Jagtretten til Hundsø. Nu er der i Ejerslev Sogn kun 2 ha Vandareal, saa Udtørringen har været effektiv. I Sejerslev Sogn er kun 33 ha Vandareal; her har man jo *Skarresøerne* og *æ Mege* nær ved Skarrehage. I Hundsø fandtes i 1925 *Kraniet af en Bjørn*, et særdeles værdifuldt Fund, der viser, at i Oldtiden har der levet Bjørne paa Mors (se *Knud Jessen* i Danmarks geologiske Undersøgelser IV Række, Bind 2, Nr. 5, 1929 samt Kn. Jessen: Bjørnen i Danmark, 1929). - Hundsø maa have sit Navn efter Landsbyen *Vester Hunderup* (1855: Hundorp). Paa *Hund Sø* saa man inden Udtørringen hver Aften *Lys*. Det var et Dødsvarsel, og en Karl druknede da ogsaa i Søen en Vinter, det var en Søn af den kloge Kone Hanne Hagen. Fra mange Søer er overleveret lignende Sagn som det om den nu udtørrede

² H. Grüner-Nielsen i Sprog og Kultur II (1933), 38.

Sø paa Nordmors. Medens Udtørringen af Hundsø gik
glat, har Udtørringen af *Jølby Nor* i Dragstrup Sogn haft
mindre Fremgang. Her er stadig en lille idyllisk Sø, som
Afløbsforholdene sandsynligvis gør sit til at bevare - og
heldigvis, for derer saa smukt ved *Jølby Nor* og i Mads
Kusk's Plantage. Ogsaa Udtørringen af *Tissing Vig* og
Erslev Kær er interessante Kapitler i

Opdyrkningsarbejdets Historie paa Mors. De bærer
ligeledes Vidne om megen Foretagsomhed og Dygtighed,
og dette maa ikke glemmes, hvis vi skulde henfalde i
Betragtninger over de Ændringer, der sker i
Landskabsbilledet sammen med Vande, der forsvinder.

¹⁶/₄ 1946.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1946, side 330-346)